

*Вечерова Є.М.,
к. ю. н., викладач кафедри
кримінального права, процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ПРИМУС ТА ЗАОХОЧЕННЯ ЯК БАЗОВІ МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ: СУЧАСНИЙ ВИМІР ПРОБЛЕМИ

Анотація. У статті розглядаються окремі аспекти кримінально-правового впливу. Робиться висновок про безгалузеву універсальність методів правового регулювання та про наявність двох базових методів реалізації кримінально-правового впливу: примусу та заохочення, які є парними кримінально-правовими категоріями.

Ключові слова: кримінально-правовий вплив, примус, заохочення.

Постановка проблеми. Трансформація системи кримінальної юстиції у напрямку її подальшої демократизації, гуманізації, посилення захисту прав і свобод людини вимагає дещо по-новому поглянути на ряд концептуальних моментів у цій сфері, які до недавнього часу носили суто догматичний характер.

Зокрема, як слушно підкреслює в своєму дисертаційному дослідженні Н.В. Генріх, «...сучасне кримінальне право повинно розумітися не як «публічне», а як «переважно публічне право», в якому органічно поєднуються приватні та публічні інтереси, і відповідно приватно-правові (диспозитивні) та публічно-правові (імперативні) способи правового регулювання» [1, с. 15].

Аналіз останніх досліджень свідчить про поліаспектність заявленої тематики, окремі складові якої відносно нещодавно почали висвітлюватися не лише в кримінально-правовому та кримінологічному ракурсах (Хлистова Н.Б., Хряпінський П.В.), а й в межах таких дисциплін, як теорія держави та права (Гущіна Н.А, Малько О.В., Шевчук О.М.), філософія права (Кабальський Р.О.), адміністративне право (Шемелін Д.А.) і т.д. Однак наукові розробки зазначених правників не вичерпують всю складність даної проблематики, але, безумовно, створюють фундаментальну базу для її подальшого дослідження. Більшість же розробок у цьому напрямку здійснювалися у минулому столітті та не могли врахувати специфіку реалій сьогодення.

З огляду на зазначене, **метою даної статті** є переосмислення окремих сутнісних характеристик кримінально-правового впливу та інструментарію його реалізації.

Виклад основних положень. Оскільки вплив — це об'єкт-суб'єктні відносини, які передбачають активний характер взаємодії об'єкта та суб'єктів впливу, остільки постає питання про можливість ототожнення понять «кримінально-правовий вплив» та «кримінальний примус» [2].

Уособлення в кримінальному праві, як типовому регуляторі публічно-правової сфери, найбільш жорстких засобів державного примусу має глибокі історичні витоки і пов'язане з приналежністю правової системи України до східноєвропейської традиції права. Як йдеться з цього приводу в спеціальній літературі, «...характерна особливість східноєвропейської традиції права... полягає в наголошуванні на всебічному врахуванні публічного інтересу і переважанні останнього, підкреслюванні необхідності виконання обов'язків, як умови чи навіть передумови реалізації права, чим мотивується можливість широкого застосування державного примусу як елемента механізму забезпечення належного функціонування правової системи, а разом з тим, і соціальної системи в цілому» [3, с. 6].

Наведена вище позиція в певній мірі корелює з точкою зору про те, що кожній галузі права притаманний специфічний метод правового регулювання, який одночасно є вирішальним критерієм поділу права на приватне та публічне [4, 7].

Разом із тим існує й інша думка, відповідно до якої існування галузевих методів навряд чи можливе. Є загально-правові методи правового регулювання, що діють в кожній галузі права зі своєю специфікою прояву.

Так, О.В. Малько пише про те, що примус та переконання (заохочення) — універсальні методи соціального управління, які втілюються у праві в двох відповідних методах — імперативному та диспозитивному [5, с. 107-108].

Р.О. Кабальський доводить, що нормативність права, виражаючи належність, передбачає не примус, а скоріше примусовість (обов'язковість) веління права, тому державний примус є не конститутивною, а субсидіарною ознакою права (обумовленою самою природою людини та відсутністю

нормальної правосвідомості), оскільки існування права стає передумовою появи держави як форми його захисту [6, 12].

Д.А. Шемелін на прикладі наявності елементів диспозитивності в сучасному адміністративному праві висуває тезу про те, що складність структури засобів впливу в межах конкретного методу правового регулювання галузі права досягла такого рівня, за якого уже виникають певні сумніви у «чистоті» методів більшості галузей права за відомою дихотомічною класифікацією [7, с. 454].

Н.В. Генріх обґрунтовує необхідність розмежування таких понять, як «метод», «спосіб» та «прийом» правового регулювання. На її думку, існує обмежена кількість первинних прийомів впливу права на відносини між людьми. Соціально небезпечні варіанти поведінки держава забороняє, соціально корисні — дозволяє, соціально необхідні — приписує. Ці прийоми правового регулювання самі по собі не мають галузевих відмінностей і єдині в будь-якій ділянці правової системи країни. Узяті в єдності заборона, дозвіл і припис виступають як внутрішні складові частини єдиного методу правового регулювання, який використовується у всіх галузях права. Однак оскільки конкретні прояви цих прийомів в різних галузях неоднакові, остільки і пропорції між ними в кожній з галузей різні, що багато в чому пояснюється специфікою предмету і цілей галузевого регулювання [1, с. 40-41]. Продовжуючи свої розмірковування щодо можливості специфічної комбінації прийомів правового регулювання в рамках конкретної галузі, вчена пропонує наступну класифікацію способів кримінально-правового регулювання: імперативні та диспозитивні — в залежності від особливостей правового статусу суб'єктів відносин; каральні, відновлювальні та превентивно-захисні — в залежності від змісту застосовуваних заходів кримінально-правового впливу [1, с. 41-48].

Як бачимо, безгалузева універсальність методів правового регулювання — одна з об'єктивних тенденцій розвитку системи права, яка свідчить про взаємозв'язок публічно-правових та приватно-правових засад між собою.

Чим досконаліше право, тим більш диференційовано воно регламентує конкретні питання суспільного життя [8, с. 41-48].

У цьому сенсі доцільно зауважити, що примус — лише один із методів реалізації кримінально-правового впливу, поряд із заохоченням. Примус виражається в позбавленні людини певних благ (від майна до свободи) та застосовується до осіб, які переступили межу дозволеного. Заохочення ж — до осіб, які відчувають каяття, прагнуть повернутися до чесного, законослухняного життя та здійснюють у цьому напрямку конкретні активні

кроки, що знаходять схвалення з боку суспільства. Виражається воно у звільненні від обтяжень, які застосовуються (або можуть бути застосовані) до особи у зв'язку з вчиненим діянням [9, с. 41-48].

Без примусу кримінальне право перестає бути кримінальним при нинішньому рівні розвитку суспільної моралі і суспільних відносин. Без заохочення кримінальна юстиція втрачає сенс, оскільки будь-які активні зусилля людини залагодити свою провину перед суспільством не будуть отримувати підкріплення та, зрештою, почнуть поступово згасати, покарання буде носити виключно відплатний характер [10, 75].

Отже ми цілком поділяємо позицію щодо галузевої специфіки кримінально-правового заохочення, яка полягає у тому, що заходи кримінально-правового заохочення, як правило, не надають винагороди, а усувають обтяження у відповідь на активне та сумлінне виконання обов'язку (зокрема, зазначеного в законі) [11, с. 13; 12, с. 46] або певних дій, з якими законодавець пов'яже можливість встановлення позитивних ознак особистості [13, с. 75]. Внаслідок зазначеної особливості кримінально-правового заохочення можна вважати, що йому притаманна примусовість (в сенсі обов'язковості виконання зобов'язань з боку правопорушника для того, щоб мати право розраховувати на заохочення), адже для реалізації заходів заохочення необхідно утримувати в певних межах інтереси осіб, які є небажаними для держави та суспільства [8, с. 53].

Висновки. Таким чином, сприйняття буття примусу та заохочення в органічній єдності, розуміння їх як парних кримінально-правових категорій, дає можливість констатувати наявність двох базових методів реалізації кримінально-правового впливу: примусу та заохочення.

Література:

1. Генрих Н.В. Предмет и метод уголовно-правового регулирования : автореф. дис. на соиск. учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право». — Рязань, 2011. — 62 с.
2. Дуюнов В.К. О совершенствовании содержания и структуры уголовного закона. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : [http://www.sartraccc.ru/i.php?oreg=ead_file&filename=Pub/duyunov\(18-04-07\).htm/](http://www.sartraccc.ru/i.php?oreg=ead_file&filename=Pub/duyunov(18-04-07).htm/)
3. Шевчук О.М. Засоби державного примусу у правовій системі України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». — Харків, 2003. — 18 с.
4. Гончарук О.В. Дихотомія права: право публічне та право приватне: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень». — К., 2006. — 18 с.
5. Малько А.В. Теория государства и права в вопросах и ответах: Учебно-методическое пособие. — 4-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2002. — 300 с.
6. Кабальський Р.О. Нормативність права як предмет філософського аналізу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 «Філософія права». — Харків, 2008. — 18 с.
7. Шемелін Д.А. Диспозитивність в адміністративному праві — нові ознаки методу правового регулювання // Форум права. — 2008. — №1. — С. 453-458.
8. Малько А.В. Стимулы и ограничения в праве. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Юристъ, 2005. — 250 с.
9. Сабитов Р.А. Посткриминальное поведение (понятие, регулирование, последствия). — Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1985. — 192 с.
10. Голик Ю.В. Метод уголовного права // Журнал российского права. — 2000. — № 1. — С. 69-75.
11. Хлистова Н.Б. Заохочення суспільно корисної мотивації: кримінально-правові та криминологічні аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». — К., 2008. — 22 с.
12. Щедрин Н.В., Кылина О.М. Российское уголовное право в контексте доктринальных моделей построения уголовно-правовых санкций // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. — 2008. — №3. — С. 40-49.
13. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». — Х., 2010. — 39 с.

Вечерова Е.Н. Принуждение и поощрение как базовые методы реализации уголовно-правового воздействия: современное измерение проблемы

Аннотация. В статье рассматриваются отдельные аспекты уголовно-правового воздействия. Делается вывод о безотраслевой универсальности методов правового регулирования и о наличии двух базовых методов реализации уголовно-правового воздействия: принуждения и поощрения, которые являются парными уголовно-правовыми категориями.

Ключевые слова: уголовно-правовое воздействие, убеждение, принуждение.

Vecherova E.M. Coercion and promotion of the basic methods of realization of criminal-legal influence: modern problems of measurement

Summary. The article considers some aspects of criminal-legal influence. The conclusion is made about the non-branch of law of the universality of the methods of legal regulation and the existence of two basic methods of realization of criminal-legal influence: coercion and promotion, which are paired criminal-legal categories.

Kew words: criminal-legal influence, persuasion, coercion.